

FRANK SEBERECHTS

Drang naar het Oosten : Vlaamse soldaten en kolonisten aan het Oostfront

Kalmthout, Polis, 2019, 328 p.

Begin januari 1945, toen het Rode Leger de grens van Oost-Pruisen naderde, werd het niet ver van *Königsbergen* verwijderde Duitse concentratiekamp *Stutthof* in allerijl ontruimd. Duizenden en duizenden gevangenen, uit het moederkamp en de vele satellietkampen in de omgeving, werden bijeengedreven en 'in mars gezet'. De meesten waren door het misdadige regime in de kampen al ernstig verzwakt, sommigen konden nauwelijks meer lopen, bijna niemand had deugdelijk schoeisel of meer dan wat touwtjes aan elkaar geknoopte kranten en vossen om zich tegen de kou te weren. Voor zo'n 6000 tot 7000 geïnterneerde Joodse vrouwen ging de tocht naar een groot fabrieksterrein nabij de Oost-Pruisische hoofdstad. Zes dagen en zes nachten verbleef de groep hier, verstoken van enige verzorging. Wie het verblijf had overleefd, wachtte een bar vervolg naar *Palmnicken*, een plaatsje aan de Oostzeekust. Daar zouden zij in een schacht van de ambermijnen worden gestopt en aan hun lot worden overgelaten. Bijna de helft van de gevangenen was echter al overleden voor aankomst in *Palmnicken*. Blootgesteld aan kou en slaag van de bewakers hadden zij de tocht van ruim 50 kilometer niet kunnen volhouden. De 3000 gevangenen die wel *Palmnicken* bereikten, werden niet opgesloten in een mijnschacht – de mijndirecteur weigerde zijn medewerking aan het moorddadige plan. Zij werden daarop naar de kust gedreven, het ijskoude water ingejaagd of op het strand doodgeschoten. Slechts vijftien gevangenen overleefden het bloedbad.

In het laatste bedrijf van de Holocaust is dit gruwelijke relaas over de dodenmars uit *Stutthof* en de moordpartij op het strand niet uitzonderlijk. Wat het voor het Belgische lezerspubliek echter vooral interessant maakt is de betrokkenheid van een tiental Belgen. Dit waren geen frontsoldaten die in de geledingen van *Waffen-SS* vochten tegen het Rode Leger of leden van de *SS-Totenkopfverbände* die een speciale opleiding tot kampbewa-

ker hadden genoten. Dit waren 'gewone mannen' in dienst van de *Organisation Todt* (OT), de bouw-firma van het Naziregime belast met de aanleg van verdedigingslinies en herstelwerkzaamheden vlak achter het front. In de opblaiende partizanenstrijd werd het begin 1943 noodzakelijk gevonden ook eigen bewakingsdiensten te formeren. De OT-vrijwilligers kregen een wapen in de hand gedrukt en hadden zorg te dragen voor de bewaking van Duits bouwobjecten en de begeleiding van Duits konvooi, en dus ook voor het toezicht op tewerkgestelde gevangenen. De Belgen in *Palmnicken* – allen Vlamingen – maakten deel uit van een van de *Schutzkommandos* van de OT. Veel van de klappen en schoten kwamen van hen.

In zijn nieuwste publicatie *Drang naar het Oosten* bespreekt Frank Seberechts gedetailleerd deze en andere misdaden die Vlaamse vrijwilligers aan en achter het Oostfront begingen. Het boek geeft een goed overzicht van de verschillende categorieën Vlaamse vrijwilligers: naast de mannen van de OT, de frontsoldaten in het Vlaams Legioen en de *Waffen-SS*, de chauffeurs in dienst van het *Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps* (NSKK) en tot slot de groep van ondernemers en werknemers die in het kader van de 'Oostkolonisatie' naar dit deel van Oost-Europa was vertrokken. Van alle categorieën was de laatste groep het kleinst. De initiatieven kwamen laat en traag op gang, waardoor het te koloniseren gebied alweer in handen van het Rode Leger was overgegaan eer er iets substantieels van de grond was gekomen. Het gaat hier om hooguit enkele tientallen personen, een aantal dat in het in het niet valt bij de ongeveer 10.000 Vlaamse mannen die zich meldden voor gewapende dienst aan het oostfront. Het aantal vrijwilligers voor de NSKK en OT is lastiger vast te stellen. Op basis van de naoorlogse justitiedossiers komt Seberechts op het totaal van 7.000, maar hij noemt ook de schattingen van andere onderzoekers die variëren van een kleine 5.000 tot ruim 19.000 (p. 92).

Met een rijke keur aan citaten laat Seberechts overtuigend zien, hoe wijd verspreid racistische vooroordelen onder deze groep vrijwilligers waren. Polen en Joden, Joden en Bolsjewisten – in

de ogen van de vrijwilligers waren het synoniemen, gelijk aan 'schorriemorrie', 'luizenvolk' en 'het vuil'. De medeplichtigheid aan oorlogsmisdaden en genocide lijkt door de opzet van het boek een logische vervolgstap. Hoewel Seberechts het niet expliciteert, wordt daarmee in het boek een (mono-)causaliteit gesuggereerd die niet geheel overtuigt. Mogelijke andere situationele factoren die in het openingshoofdstuk kort zijn aangestipt, zoals 'peer pressure' en de context van 'guerilla warfare', komen in de rest van zijn boek niet terug, ook niet in het laatste hoofdstuk waarin de naoorlogse berechting wordt behandeld en de auteur de balans opmaakt.

Met veel gezag en een vlotte pen heeft Seberechts met *Drang naar het Oosten* een toegankelijk en informatief werk afgeleverd, dat zonder meer zijn weg naar een breed lezerspubliek zal vinden. De lange aanloop die hij neemt, beginnend in de jaren twintig met de opkomst van Stalin en Hitler, biedt die lezers essentiële achtergrondinformatie. Voor onderzoekers in het nog jonge vakgebied van *perpetrator studies* is *Drang naar het Oosten* een waardevolle aanwinst. Het wachten is op een tweede deel, waarin het daderschap van deze grote groep Vlamingen verder wordt uitgediept. Het is duidelijk dat Seberechts daarvoor reeds het materiaal in handen heeft.

Geraldien von Frijtag

KOEN AERTS

Kinderen van de repressie : Hoe Vlaanderen worstelt met de bestrafing van de collaboratie

Kalmthout, Polis, 2018, 319 p.

Avec 'Kinderen van de repressie', Koen Aerts dresse un portrait sans concession de la répression de la collaboration en Flandre et surtout de l'impact sociétal et politique des sanctions prises vis-à-vis des traîtres présumés et de leurs familles. Un livre qui fera indubitablement date à la fois dans l'historiographie de la Seconde Guerre mondiale et dans le débat public relatif à cet enjeu mémoriel de premier plan. Il faut dire que le jeune historien gantois n'en est pas à son coup d'essai. Après avoir consacré sa thèse à la réintégration juridique des inciviques au sein de l'État belge (2011), cet historien prolifique

a participé à plusieurs projets remarquables. Citons la publication d'une histoire contrefactuelle de la Belgique (avec Maarten Van Ginderachter et Antoon Vrints en 2014) et d'un guide pratique pour mener des recherches sur un parent suspecté de collaboration (avec Dirk Luyten, Bart Willems, Paul Drossens et Pieter Lagrou, en 2017). Le second ouvrage en témoigne : Aerts n'écrit pas que pour les historiens patentés, mais inscrit aussi ses recherches dans la veine de l'histoire publique. Il est d'ailleurs à l'origine de la série télévisée documentaire 'Kinderen van de collaboratie' qui a justement donné la parole aux descendants de collaborateurs (Canvas, 2017).

Parallèlement à ces initiatives tournées vers le grand public, l'ouvrage 'Kinderen van de repressie' est en fait l'ouvrage de synthèse qui met un point d'orgue à ces années de recherche consacrées à la mémoire des enfants de collaborateurs présumés (surnommés 'de zwarten'). Au total, à peu près 100.000 Belges ont été touchés par la répression au sens large (notion qui recouvre les procédures judiciaires et l'épuration administrative). Ce qui, à la génération suivante, représente entre 300.000 et 400.000 individus (sans doute, plus selon l'auteur). Aerts, secondé par des étudiants de l'université de Gand, a réalisé une centaine d'interviews auprès d'une partie de ces descendants. Au-delà de la diversité des vécus individuels, 'Kinderen van de repressie' vise à décrire l'expérience commune de ces enfants stigmatisés pour une faute qui n'est pas la leur et à analyser comment cette réalité collective a été prise en considération par l'État, la société et le monde politique.

Le livre est structuré autour de trois grandes parties thématiques qui suivent également une logique chronologique. La première partie est consacrée aux implications directes de la collaboration sur la génération suivante. Sans l'avoir choisi, ces fils et filles sont inscrits dans des mouvements de jeunesse collaborationnistes. En 1944, on n'évoque pas encore l'idée que ces enfants sont victimes de leur éducation, mais on tend à assimiler engagement politique et faute, quel que soit l'âge. Le livre traite ensuite des conséquences matérielles de l'enfermement et du jugement des suspects : dans